

УЧАСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ У ВИБОРЧОМУ ПРОЦЕСІ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2006 РОКУ

Розглянуто питання участі політичних партій у виборчій кампанії 2006 р. Виявлено та проаналізовано нововведення в законодавстві про вибори в депутати України. Звернено увагу на позитивні та негативні аспекти запровадження пропорційної виборчої системи.

Ключові слова: вибори, політичні партії, пропорційна виборча система, виборча кампанія.

Вибори є невід’ємним атрибутом демократичного суспільства, адже шляхом виборів забезпечується відтворення й легітимність інститутів державної влади. За допомогою виборів волевиявлення громадян перетворюється на державну владу. Вибори – сполучна ланка між суспільством і державою. Для громадян парламент є не тільки органом державної влади, але й установою представництва їх інтересів. З погляду політичних партій, вибори – це механізм, що визначає їх участь у державній владі в тій мірі, у якій вона може здійснюватись парламентом. Вибори народних депутатів України, які відбулися в березні 2006 р., пройшли за новими “правилами гри”. Як відомо, під час проведення парламентських виборчих кампаній 1998 та 2002 років використовувалася змішана система виборів, за якою 50% парламентарів обиралися в мажоритарних округах і 50% – за партійними списками. У березні 2004 р. народні депутати ухвалили новий виборчий закон, за яким упроваджувалася у виборах до Верховної Ради України виключно пропорційна виборча система із закритими списками. Згідно із законом, право на участь у розподіленні депутатських мандатів отримали лише кандидати, включені до списків політичних партій чи виборчих блоків. Відповідно до нових правил, кандидатів у народні депутати висуває тільки політична партія або виборчий блок політичних партій, які були зареєстровані у встановленому законом порядку не пізніше як за рік до проведення виборів. При цьому закон не забороняє включати до виборчих списків безпартійних громадян. Отже, це означає, що політичні партії перетворюються на гравців-монополістів, єдиних дієвих суб’єктів в електоральному процесі, що, у свою чергу, актуалізує проблему вивчення політичних партій як суб’єктів електорального процесу, прогнозування шляхів розвитку нашої партійної системи.

Аналізуючи розробленість цієї дослідницької проблематики у світовій та українській партології, слід зазначити, що відомі закордонні фахівці Дж.Сарторі, М.Дюверже, А.Лейпхарт, Ш.Авінері, Г.Алмонд, Є.Вятр, С.Ліпсет, С.Роккан, С.Нойман, характеризуючи сучасний стан і перспективи розвитку партій як політичних інститутів, указують на безпосередній зв’язок і взаємний вплив між партійною та виборчою системами. Особлива увага вітчизняних партологів М.Примуша, Н.Гончарука, А.Пахарева, І.Кресіної, О.Єржова, В.Литвина, Г.Малкіна, Ю.Шведи концентрується на проблемі впливу електорального процесу на становлення партійної системи в Україні.

Як відомо, політичні партії є невід’ємним елементом політичної системи сучасних демократичних режимів. Вони – єднальна ланка між державою й громадянським суспільством. У класичному розумінні політична партія – це організація, що об’єднує на добровільних засадах найактивніших представників тих чи інших класів, соціальних верств і груп. Основним призначенням партії є політична освіта мас та надання цілеспрямованого й організованого характеру їх діям для захисту власних інтересів. Як свідчить історична практика, політичні партії в усіх країнах створювалися як інструмент боротьби за владу та перенесення інтересів різних ідейно-політичних течій у реальну політику держави.

Модерне уявлення про політичні партії відображає таке визначення: “Політичні партії – це громадські утворення, що переслідують мету вибороти владу в державі, утримати її, ефективно використовувати, реалізуючи політичну волю громадян” [9, с.11].

Крім Конституції України, статус політичних партій закріплено в Законі України “Про об’єднання громадян” (від 16 липня 1992 р.), Законі України “Про політичні партії” (від 25 квітня 2001 р.), “Положенні про порядок легалізації об’єднань громадян”, затверджену Кабінетом Міністрів України 26 лютого 1993 р. та у виборчому законодавстві.

Відповідно до ст. 2 Закону України “Про політичні партії України”, політична партія – це зареєстроване згідно із законом добровільне об’єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах [1, с.6].

У зв’язку з посиленням ролі політичних партій, як дієвих суб’єктів електорального процесу, особливої актуальності набуває питання посилення якості самих політичних партій. У свою чергу, забезпечення якості вимагає більш чіткої структуризації партійної системи, підвищення ролі партій на місцевому рівні, зміцнення їх фінансової незалежності, розвитку внутрішньопартійної демократії, підвищення кадрового потенціалу, чіткого позиціонування на політичній арені тощо. Частково ці завдання можуть бути вирішені шляхом унесення змін до чинних законодавчих актів, частково – самими партіями, за активного впливу з боку ЗМІ та виборців. Адже саме від активної позиції виборців, у тому числі рядових партійних членів, залежатиме, наскільки самі партії прагнутимуть відповідати вимогам суспільства.

Саме тому постає питання про необхідність визначення основних завдань, виконання яких є передумовою підвищення ефективності політичних партій. Під ефективністю в даному випадку мається на увазі спроможність партій виконувати завдання, породжені переходом до парламентської форми правління, підвищенням ролі партій у формуванні та здійсненні публічної політики, запровадженням політичної відповідальності партій перед виборцями.

Важливою передумовою посилення політичних партій в Україні стало запровадження пропорційної системи на виборах до парламенту 2006 та 2007 років.

Безперечно, перехід до формування парламенту за пропорційною системою дозволив компенсувати ряд недоліків, породжених змішаною виборчою системою. Пропорційна виборча система дозволила:

1. Забезпечити пропорційне представництво в парламенті основних політичних уподобань громадян України. За політичні партії та блоки, які подолали тривідсотковий виборчий бар’єр, проголосувало 77,7% виборців, що взяли участь у голосуванні.

2. Пропорційна система забезпечує краще структурування парламенту – формування усталеної парламентської більшості й опозиції на основі депутатських фракцій політичних партій. За новими конституційними нормами сформована парламентська більшість (коаліція депутатських фракцій), яка вперше в історії України безпосередньо вплинула на визначення кандидатури прем’єр-міністра та складу уряду. Виникла й парламентська опозиція новому уряду. Парламентська більшість сформувалася більше ніж за три місяці (якщо враховувати й переговорний процес до початку офіційної роботи Верховної Ради п’ятого скликання). Спочатку була створена одна коаліція (“демократична”), яку невдовзі замінила зовсім інша (“антикризова”). За тривалістю “коаліціада”-2006 узяла гору над “спікеріадами” 1998 і 2002 років.

Виявилось в парламенті й нова специфічна проблема. По-перше, попри так званий “імперативний мандат”, який забороняє парламентарям за власним бажанням виходити зі складу фракцій, за списками яких вони були обрані до парламенту, знову з’явилися позафракційні депутати (на 17 листопада 2006 року налічувалося 6 таких парламентарів), яких виключили зі складу своїх фракцій (див. [3]). Депутатів, які залишились у своїх фракціях, але системно або ситуативно не підтримують її політичної позиції, ще більше (близько десятка). Однак саме пропорційна виборча система сприяла якісним змінам за рівнем політичної структурованості у Верховній Раді п’ятого скликання [7, с.9].

3. Пропорційна система виборів сприяє політичному структуруванню суспільства та зростанню ролі політичних партій у парламенті, у структурах виконавчої влади та в органах місцевого самоврядування. Завдяки пропорційній системі виборів політичні партії та блоки партій дійсно стали важливим суб'єктом формування влади і в парламенті, і в органах місцевого самоврядування. Кабінет Міністрів України став коаліційним (міжпартійним) і де-факто, і де-юре.

Зростання ролі політичних партій в Україні було зафіксовано й дослідженнями громадської думки. За даними щорічних соціологічних опитувань, які проводить Інститут соціології НАН України, 2006 року (квітень) до 35,8% зросла кількість респондентів, які вважали, що в житті українського суспільства значну роль відіграють лідери політичних партій (2003 року таких було 22,2%, 2005 р. – 28,3%). До 42,9% зросла частка опитаних, які поділяли думку, що в Україні є партії, яким можна довірити владу (1995 року таких було лише 8,7%, 1998 р. – 23,4%, 2002 р. – 32,4%) [2, с.1].

У той же час зросла й частка критиків багатопартійної системи (2006 року – 46%, тоді як 2005 р. – 35,7%). Кількість членів політичних партій 2006 року збільшилася до 4,6% (1994 р. – 0,7%, 2005 р. – 2,5%). Але абсолютна більшість населення (83,6%) не належить до жодної з громадських, політичних організацій чи рухів. Цілком або переважно довіряли політичним партіям 2006 року менше ніж 10% (9,8%) респондентів, тоді як не довіряли – 53,5% [4, с.43].

Таким чином, хоча роль політичних партій в українському суспільстві завдяки запровадженню пропорційної виборчої системи значно зросла, рівень партійно-політичної структуризації суспільства та довіри до партій залишається відносно невисоким.

Попри необхідність посилення політичної відповідальності політичних партій, усі фаворити виборів фактично торгували місцями в прохідній частині своїх виборчих списків [6, с.2]. Не особливо вони турбувалися за свою політичну репутацію й після виборів. Багатьох здивувала політична поведінка соціалістів, які спочатку погодилися взяти участь у коаліції демократичних сил (разом із БЮТ і “Нашою Україною”), але згодом підтримали зовсім інший формат (Партії регіонів і КПУ).

4. Водночас застосування пропорційної виборчої системи з голосуванням за закритими виборчими списками в загальнодержавному виборчому окрузі ніяк не зменшило високий рівень регіоналізації партійної системи України й не сприяло подоланню політичного розколу українського суспільства (Схід–Південь проти Заходу–Центру). Адже кожна впливова політична сила в Україні має свою чітко визначену регіональну сферу впливу. Це простежується через їх електоральні результати в загальнодержавному виборчому окрузі:

- позиція КПУ значно послабли, але регіональна база залишилася тією ж самою (на Сході й Півдні КПУ отримала 56,5% усіх своїх голосів);

- результат “Нашої України” був скромнішим, але знову 82,9% усіх своїх голосів цей блок отримав у 16 регіонах Центральної і Західної України, і знову кожний третій виборець “Нашої України” (32,9%) був із Галичини.

- БЮТ завоював 81,5% усіх своїх голосів у 17 регіонах Центральної і Західної України;

- ядро електоральної бази СПУ залишилося тим самим: 50,5% усіх своїх голосів партія отримала у 8 областях Центральної України [5, с.21].

У зв'язку із цим особливої актуальності набуває питання посилення якості самих політичних партій. У свою чергу, забезпечення якості вимагає більш чіткої структуризації партійної системи, підвищення ролі партій на місцевому рівні, зміцнення їх фінансової незалежності, розвитку внутрішньопартійної демократії, підвищення кадрового потенціалу, чіткого позиціонування на політичній арені тощо. Частково ці завдання можуть бути вирішені шляхом унесення змін до чинних законодавчих актів, частково – самими партіями за активного впливу з боку ЗМІ та виборців. Адже саме від активної

позиції виборців, у тому числі рядових партійних членів, залежатиме, наскільки самі партії прагнутимуть внутрішнього самовдосконалення [3, с.19].

Саме тому постає питання про необхідність визначення основних завдань, виконання яких є передумовою підвищення ефективності політичних партій. У даному випадку під ефективністю мається на увазі спроможність партій виконувати завдання, породжені переходом до парламентської форми правління, підвищенням ролі партій у формуванні та здійсненні публічної політики, запровадженням політичної відповідальності партій перед виборцями.

Зазначені особливості партійного розвитку не дозволяють говорити про те, що українське суспільство є політично структурованим, а становлення партійної системи – завершений факт. Це свідчить, що основою для подальшого партійного будівництва має стати запровадження системи громадського контролю за діяльністю політичних партій, причому не стільки за дотриманням передвиборних гасел, скільки за фактичною діяльністю партій в представницьких органах (у парламенті, місцевих радах), висвітлення довгострокових наслідків відповідної діяльності, аналіз реальних відмінностей між позиціями конкуруючих партій, відстеження послідовності партійної позиції.

1. Давидович Я. Виступ на засіданні Центральної виборчої комісії при встановленні результатів виборів народних депутатів України 10 квітня 2006 року / Я. Давидович // *Вибори та демократія*. – 2006. – № 1. – С. 5.
2. Електоральні рейтинги та прогнози напередодні дострокових виборів. – Режим доступу : <http://www.uisr.org.ua>.
3. Ключковський Ю. Пропорційні вибори і розвиток партійної системи в Україні / Ю. Ключковський. – К., 2006. – 200 с.
4. Матеріали прес-конференції // *Вибори 2006 року в оцінках громадян* / Фонд “Демократичні ініціативи”. – К. : ДІЮСС, 2006. – 60 с.
5. Паніна Н. Українське суспільство 1992–2006: соціологічний моніторинг / Н. Паніна. – К. : Інститут соціології НАН України, 2006. – 50 с.
6. Фесенко В. Від політичного роз’єднання до стратегії інтеграції українського суспільства / В. Фесенко. – Режим доступу : // <http://www.dialogs.org.ua>.
7. Фесенко В. *Вибори-2006: практичне тестування пропорційної виборчої системи* / В. Фесенко // *Вибори та демократія*. – 2006. – № 4. – С. 4–11.
8. Хімченко О. *Політичні партії і виборчий процес* / О. Хімченко. – К., 2006. – 100 с.

Рассматриваются вопросы участия политических партий в избирательной кампании 2006 г. Обнаружено и проанализировано нововведение в законодательстве о выборах в депутаты Украины. Обращается внимание на позитивные и негативные аспекты ввода пропорциональной избирательной системы.

Ключевые слова: выборы, политические партии, пропорциональная избирательная система, избирательная кампания.

The article deals of participation of political parties in the electoral campaign of 2006. Discovered and analyzed the innovations in the legislation on parliamentary elections in Ukraine. Pays attention to the positive and negative aspects of introducing proportional representation system.

Key words: elections, political parties, proportional electoral system, electoral campaign.